

MAGRİP'TEKİ ŞEHİT DENİZCİLERİMİZ: ORUÇ VE İSHAK REİS

Dr. Nejat Tarakçı
Jeopolitikçi ve Deniz Tarihçisi
ntarakci@gmail.com

Giriş

Milletler ancak köklerine ve dillerine sahip çıkarak tarih sahnesinde kalabilirler. Bu kapsamda yapılabilecek en önemli ve kolay işlerden biri, dünyanın neresinde olursa olsun şehitlere sahip çıkmaktır. Onların mezarlarını kalıcı bir şekilde abat etmek, korumak, onların tarihe mal olan hizmet ve anılarını ziyaret ve anma törenleri ile yeni nesillere aktarmaktır. Avustralyalılar 100 yıldan bu yana Çanakkale'deler. ABD, İngiltere, Almanya ve tarihin akışında rol oynamış birçok ülkenin dünyanın her yerinde anıt ve şehitlikleri var. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'nda Midilli Gemisinde şehit olan askerlerin anıt mezarları İstanbul Tarabya'daki Alman Konsoloslugu konutunun bahçesindedir. Türkiye Cumhuriyeti de şehitlerine sahip çıkmakta bu zamana kadar son derece hassas bir uygulama yürütmüştür. Türkiye'nin dünyanın 34 ülkesinde ve üç kıtada şehitlikleri var. Bunlar gayet güzel muhafaza ediliyorlar. Ancak Afrika'da sadece Mısır'da İngilizlere esir düşenlerin yattığı iki şehitliğimiz ile Trablusgarp'ta Turgut Reis'in türbesi var.

Bunlara gurur ve şerefle eklememiz gereken yeni bir anıt şehitliğe ihtiyacımız var. Nerede mi? Üç asrı aşkın Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan Mağrip topraklarında. Kimler için? Mağribi Osmanlı topraklarına katan ve burada Hristiyanların hemen dibinde yeni bir Türk-Osmanlı-Müslüman cephesi oluşturan Baba lakaplı Oruç Reis ile ağabeyi İshak Reis ve diğer kahramanlar için. Peki, bu kahraman denizciler, Osmanlı - Türk tarihine ne gibi katkılar sağladılar? Evet, işin en önemli yönü bence bu, anıt şehitlik yapmak sadece izin ve para işidir. Ancak onları tarihimizdeki hak ettikleri yere oturtmak, değerlerini yeni kuşaklara aktarmak ve her yıl anarak hatıralarını yaşatmak işin en zor yanındır. Osmanlı Devleti, büyük denizci Barbaros Hayrettin Paşa'ya İstanbul'un en güzel yerinde bir türbe yaptı. Türkiye Cumhuriyeti de bahçesine daha sonra güzel bir anıt dikti. Ancak bu kahraman denizciyi, Piri Reis'i ve diğerlerini Türk milletine tam olarak tanıtılabildik mi? Onların değer ve prensiplerini, taktik ve stratejilerini inceleyerek dersler çıkardık mı?

Mağrip topraklarında tanınmış denizcilerimizden sadece Turgut Reis'in kabri var. Türbesi 1565'den beri Trablusgarp'tadır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın ağabeyleri Oruç ve İshak Reis'in Mağrip'teki kabirleri de yeni bulundu. Hollanda'da yaşayan İslam ve Türk tarihi

araştırmacısı Dr. Mehmet Tütüncü'nün¹ bizzat bölgeye giderek uzun yıllar yaptığı araştırmalar sonucunda bahse konu şehitlerimizin mezarları bulunmuştur. İki yılı aşkın süren çalışmalar sonucunda **Cezayir'de Osmanlı İzleri** ²adı ile 2013 yılında yayınlanan bu araştırmada aynı zamanda bölgedeki Türk kültürünün hala devam eden etkisi ve yansımalarına da yer verilmiştir. Bu araştırmada bölgede Barbaros kardeşlerin (Oruç, İshak ve Hızır) başlattığı Türk etkisi ve kültürünün hala devam ettiği yerleşik toplulukların onlarla gurur duydukları ve son derece saygı gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Oruç ve İshak Reisler ne yapmışlardır ki, Türk milletine mal olmayı ve saygı görmeyi hak etmişlerdir? Bunu sizlere anlatmaya çalışayım.

Oruç Reis'in Türk Tarihindeki Yeri

Oruç Reis ve kardeşlerinin başlattığı (Barbaros Kardeşler) bölgedeki Türk hâkimiyeti kesintisiz 314 yıl (1516-1830) sürdü. Oruç, İshak ve Hızır Reislerin sayesinde Mağripte oluşan Türk-Müslüman cephesi Akdeniz'in en güçlü ve zengin devleti İspanya'yı sürekli bir yıpratma savaşına mecbur bıraktı. Bu cephe 1492'den sonra İspanya'dan kovulan Müslüman, Yahudi ve diğer topluluklar ile zenginleşti ve güçlendi. Oruç Reis ve kardeşleri bu göçte de aktif rol oynayarak on binlerce kişinin hayatını kurtardılar. Afrika'da oluşan Hristiyan karşıtı bu cephe için, Amerikalı tarihçi Andrew C. Hess "**Beşinci Osmanlı Cephesi**" adını kullanmaktadır.³ Oruç Reis'in açtığı yoldan giden Kardeşi Hızır Reis ve Turgut Reis onun başlattığı mücadeleyi daha da genişlettiler. Turgut Reis 30 yıl süreyle (1535-1565) Orta Akdeniz'de İspanyol ve Venediklilere göz açtırmadı. Onları sürekli baskı altında tuttu. Bir Fransız piskoposu 1561 tarihinde şöyle yazıyordu: *Turgut, Napoli Krallığı'nı öyle bir idam ilmiğinin içinde tutuyor ki, Malta'dan, Sicilya'dan ve başka komşu limanlardan çıkan gemiler onun tarafından kontrol ve taciz edilmeden bir yerden bir yere gidemiyor.* Hızır Reis, Yavuz Sultan Selim tarafından verilen Hayreddin unvanı ile 1533-1546 yılları arasında 13 yıl süreyle Osmanlı Devletine Kaptanı Deryalık yaptı. Preveze Deniz Zaferi başta olmak üzere nice zaferler kazandırdı. Turgut Reisle birlikte Akdeniz'de deniz üstünlüğünü yarım yüzyıldan fazla sürdürdüler. Cebelitarık Boğazı'nın hemen dibindeki güçlü Türk deniz kuvveti, 16. Yüzyıldan itibaren Amerika'dan İspanya ve İngiltere'ye gelen deniz ticaretini vurmaya başladılar. Türk denizcileri Atlas Okyanusuna açıldılar. Kanarya Adalarını vurdular. 1625 de Murat Reis 15 parçalık filosu ile İngiltere'nin Bristol Körfezi ağzındaki Lundy Adası'nı işgal ederek üs haline getirdi. Burada 4-5 yıl süre ile bu üsse dayanarak İrlanda, İzlanda, Danimarka ve İskandinav limanlarına akınlar yaptı. 1631 yılında yine Murat Reis Cebelitarık'tan iki bin kilometre mesafedeki Baltimore seferini gerçekleştirdi. İngiltere, yıllarca, Türkleri Scilly ve Lundy Adaları'ndan atamadı. Böylece İngiltere adalarında Türkler iki üs edinmiş oldular. Lundy üssünü elde eden Türkler, 1631'de birçok İngiliz limanını da vergiye bağladılar. 1654 yılında, 30 yıl sonra, Türkler hala Bristol Kanalı'nda idiler. İngiltere Kralı I. James ve oğlu I. Charles'ın bütün gayretlerine rağmen, İngiltere kıyılarının sadece 10 kilometre ötesinde olan bu ada, Türklerden geri alınamamış, bu yüzden birçok İngiliz amirali Kral tarafından azledilmiştir. İngiltere ile Fransa arasındaki Manş Denizi, Fransa ile İspanya arasındaki Biskay (Gaskonya)

¹ İletişim: Dr. Mehmet Tütüncü, m.tutuncu@gmail.com, Türk ve Arap Dünyası Araştırma Merkezi - Hollanda

² Mehmet Tütüncü, *Cezayir'de Osmanlı İzleri (1516-1830)*, Çamlıca Basım Yayın 2013

³ Paulino Toledo, *Türkler ve Deniz*, Kitap Yayınevi 2007 s. 233

Körfezi, Portekiz'in Atlas Okyanusu'ndaki Azor ve Afrika kıyılarına yakın Maderia Adaları, Türk gemilerinin 16. ve 17. Asırlarda devamlı gezdiği ve vurduğu yerlerdi.⁴ Cezayir Filolarının Atlantik seferleri, 18.yüzyılda da devam etti. Portekiz'e ait Yeşil Burun Adaları'ndan birini ele geçirerek burasını, Atlantik'e çıkış için ileri bir üs haline getirdiler. Osmanlı devleti ve donanması çöküşe geçerken, Cezayir Donanması 18.yüzyılın ikinci çeyreğinde hala gücünü korumaktaydı. Garp Ocakları Donanmasının Batı Akdeniz'deki akıllı stratejisi Avrupa Devletlerini son derece sıkıntıya sokmuştu. O dönemde İngiltere'nin 256 gemisini ele geçirmişlerdi. 1708'de kuzey Afrika'daki tek İspanyol üssü olan Vahran limanı vire ile teslim oldu. 200 İspanyol subayı ve Malta Şövalyesi ile 1800 er, Türklerin eline geçti. Bu surette İspanyolların Cezayir'de iki asırdan beri ellerinde tuttıkları tek üs, Vahran (Oran) şehri fethedildi.⁵ 18. Yüzyılın ikinci yarısı başlarken, İngiltere henüz Cezayir'le başa çıkacak güçte değildi. 14 Temmuz 1776'da Cezayir Donanmasının, İspanya'nın Cezayir'e saldırısını başarıyla durdurması üzerine, Osmanlı Hükümeti gemi yapımında kullanılmak üzere stratejik malzeme göndermiş ve bunlarla Cezayir tersanelerinde 12 kalyon yapılmıştır. 1780 yılında Cebelitarık'tan çıkararak, İspanya'nın Cadiz Limanına taarruz eden Cezayir Donanması, İspanyol Donanmasını büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Böylece; İspanya, Afrika kıyılarına karşı 25 yıl süre ile harekât yapamaz hale getirilmiştir. İspanyollar Cezayir'e karşı 1783 ve 1784'de peş peşe yaptıkları iki saldırıdan Cezayir Donanmasının gücü nedeniyle bir netice alamamışlardır.

Mağrip Devletinin Stratejik Önemi

Eğer Oruç Reis'in Mağrip'te oluşturduğu bu Osmanlı-Türk-Müslüman devleti olmasaydı, Osmanlı Devleti Balkanlar ve Avrupa'daki hedeflerini ele geçiremeyebilirdi. Rodos ve Kıbrıs'ı alamayabilirdi. Çünkü hem kıta Avrupası'nda hem de Akdeniz'de çok güçlü bir duruma gelecek olan İspanya, Hristiyanlık dünyasına liderlik yaparak, Osmanlının Avrupa'daki ilerlemesini durdurabilir, hatta Osmanlıyı Anadolu coğrafyasına hapsedebilirdi. Avrupa, tamamen Hristiyanlaşacak olan kuzey Afrika üzerinden Osmanlıyı güneyden kuşatacak, Mısır ve Kudüs'ü tehdit eder hale gelecekti. O nedenle Barbaros kardeşlerin bu çok hayati stratejik hizmetleri asla unutulamaz. Osmanlı'nın hem doğuda hem de Avrupa'daki fetihleri Avrupa'nın en güçlü devletinin Mağrip cephesi tarafından kontrol altında tutulması ve yıpratılması sayesinde olmuştur. Bu cephe olmasaydı, Malta seferi asla yapılamazdı. Çünkü Mağrip donanması, Osmanlı merkez donanması ile birlikte Malta Kuşatmasından beş yıl önce, 1560'da Cerbe'de İspanyol donanmasını hemen hemen yok etti. Bu nedenle İspanya, Malta kuşatmasına süratle inşa ettiği ancak 25 gemi ile destek vermeye gelebildi. O gemiler de, korkudan Sicilya'dan başlarını çıkaramadılar. 1645-1667 yılları arasında 21 yıl süren Osmanlı – Venedik arasındaki Girit Savaşında Mağrip deniz gücünün desteği eksik olmadı. Mağrip'teki bu deniz gücü hem Osmanlı devletinin güvenlik ve bekasının sigortası, hem de dünya çapındaki ünü ve itibarı oldu. Cezayir, ABD ile yapılan 1777 yılında yapılan anlaşma ile bu ülkeyi yıllık vergiye bağladı. Türk-Müslüman Mağrip Cephesi Avrupa'nın birleşmesini önledi. Mağrip Cephesi 1815'te zayıflamaya başladı ve 1830'da tamamen çöktü. Bu tarihten sonra Akdeniz'deki deniz üstünlüğü tamamen Hristiyanlara geçti. Rusya da rahatça Akdeniz'e girdi. Balkanlardaki Ortodoks azınlıklara destek vermeye başladı. Yunan isyanı Rusya'nın teşvik ve desteği ile

⁴ Yılmaz Öztuna Büyük Türkiye Tarihi Cilt 3 ve10, Ötüken Yayınevi İstanbul 1977 s. 96-102

⁵ Öztuna s. 108

1821’de başladı. 1827’de Navarin’de Osmanlı Donanması Rus – İngiliz - Fransız müşterek deniz gücü tarafından yok edildi. Mağrip Cephesi ayakta kalabilseydi, Osmanlı uzun bir süre daha güçlü kalmayı başarabilirdi. Sonuç olarak Osmanlı ve Türklük adına bütün bu yaşananlar ve başarıların yolunu, bedenleri Mağrip’te kalan şehit Oruç Reis ve kardeşleri İshak ve Hızır Reisler açtılar. Şimdi bize düşen görev onların ve diğer aziz şehitlerimizin kabirlerinin tam olarak tespit edilerek, bulunan mezarlarının abata edilmesi ve herkesin ziyaret edebileceği bir yer hale getirilmesidir. Araştırmacı Dr. Mehmet Tütüncü’de her türlü teknik ve tarihi bilgi mevcuttur. Bu görevin Türk Deniz Kuvvetleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından en kısa zamanda ve en iyi şekilde yerine getirileceğine inanıyorum.

Mağrip’teki Türk İzleri

Başta Mehmet Tütüncü olmak üzere Mağrip’teki Osmanlı Türk varlığı üzerinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkan görüntü ve belgelere her geçen gün yenileri eklenmekte ve bizlerin bu kahramanlara karşı daha yoğun minnet ve şükran duymamıza neden olmaktadır. İşte bazı örnekler;

Oruç Reis’in Şehadeti ve Mezarı

Öldüğünde henüz 44 yaşındaydı. Pek uzun boylu değildi, ama çok iri, kaslı ve kıvılcaklı sakallıydı; pek parlak ve canlı gözleri vardı, burnu basık ve ten rengi esmerle beyaz arasındaydı; çok canlı cesur ve yiğit, eli açık, savaşta ve itaatsizlik durumu hariç zalim olmayan biriydi. Askerleri onu sever, kendisine itaat eder ve ondan korkarlardı. Nitekim öldüğünde acı içinde ağlamışlardır. Arkasında ne bir kız, ne de bir erkek evlat bıraktı; Cicelli ve dağlarında 4 yıl, Cezayir’de iki yıl ve Tlemsen’de bir yıldan az kral oldu. 14 yıl Berberi topraklarında yaşayarak Hristiyanlara büyük zararlar verdi.⁶ İspanyol tarihçi Diego de Haedo’nun 1612 yılında Cezayir Genel tarihi ve Topografyası’nda yazdığı ağıt gibi sözler Oruç’un düşmanları tarafından bile sevilen ve saygı duyulan biri olduğunu ortaya koyar: ***Türkleri Berberi topraklarına getiren ve Berberilere batının zenginliklerini tatmayı ve onlardan faydalanmayı öğreten ilk kişi olmuştur. Onlara büyük bir çeviklik, kurnazlık ve cesaretle bugün sahip oldukları muazzam gücü vermiştir.*** Şehit edilen Oruç Reis’in kafası kesilerek Vahran’a daha sonra Madrid’e götürülüp teşhir edildi. Naaşı ise bölge halkı tarafından ve belki de Fas kralı tarafından aşağıda resmi görünen geçici bir türbeye defnedildi.

⁶ Paulino Toledo’nun Türkçe tercümesi Toledo 2007s.241

Oruç Reis'e ait olduğu sanılan yıkık türbe

Türk Mezarı adıyla anılan bu türbe yıkık haliyle bugüne kadar geldi. Barbaros Hızır Hayreddin Paşa ise ağabeyleri İshak ve Oruç Reis'in türbelerini yaptırmaya fırsat bulamadan İspanyol yandaşı yerli işbirlikçilerle mücadele için Cezayir'in Cical şehrine çekildi. Üç yıl sonra tekrar Cezayir'e gelerek hâkimiyetini ilan etti. Fakat bu sefer de kaptan-ı derya olarak tayin edilip İstanbul'a gitti.

Oruç Reis'i Şehit Eden İspanyol Teğmenin Arması

Casa de Fernández de la Plaza

İspanyollar Oruç Reis'ten o kadar çok korkuyorlardı ki, ölünce onun başını keserek Madrid'de kraliyet sarayının önünde bir mızrağın ucunda günlerce teşhir ederek zaferlerini kutladılar. Psikolojik propaganda yaptılar. Oruç Reis'i şehit eden Teğmen Garcia Fernandez La Plaza'ya İspanya Kraliyet imtiyazı verildi. Bu imtiyazda aşağıdaki aile armasının Teğmen Garcia'nın kendisine, oğullarına, torunlarına ve soyundan gelen herkese ebediyen taşınması ve bulundurulması izni veriliyordu. Bu armada, Oruç Reis'in başı, kılıcı ve bayrağı ile diğer dört Türk'ün portresi yer almaktadır. Bu arma o kadar değerli ve etkili olmuş olacak ki, İspanya'nın kuzeyinde yer alan 12 bin nüfuslu Teğmen Garcia'nın memleketi Tineo kasabasının armasında da aynen yer almaktadır. Kasabanın armasının ortasında şehrin sembolü aslan, sol üstte

kasabanın kalesi ve alt kısımda ise bu bölgede faal olan manastırlar ve rahiplerin (solda Sistersiyan ve sağda Fransiskan) sembolleri bulunmaktadır. Armanın sol üst köşesinde ise kırmızı bir çerçeve içerisinde Garcia Fernandez de La Plaza'ya imtiyaz olarak verilen arma aynen yer almaktadır.

Reis'in Gemisi

Bu etkinin canlı örneklerinden biri aşağıdaki resimde görülen Cezayir'in Cical şehrinin meydanında yer alan Baba Oruç Gemisi Anıtıdır.

Anıta ait Arapça kitabede şunları yazmaktadır: ***Bu, Baba Oruç ve Hayreddin'in denizlerdeki kahramanlıklarını ebediyete taşıyan bir hatıra olmak üzere dikilen bir anıttır. Zira onlar birçok zafer kazanıp İslam'ı müdafaa ettiler. Bu zaferler neticesinde Akdeniz'de Müslümanlar için bir dayanışma ve kardeşlik mıntkası teşekkül etti.***

Kalatu'l Kıla Köyü

İshak Reis'in Şehit olduğu, Barbaros Hayreddin Paşa'nın hatıralarında Kalatu'l Kıla' (Kalelerin kalesi) adıyla geÇen köy

Mücahitler Mezarlığı

Kılat-ul Kale köyünün biraz aşağısında bulunan mezarlık. Tarihi ve eski mezar taşları var. Mezar taşlarında isim ve tarih yazılmamış. Fakat mezarlığın ismi Mücahitler Mezarlığı. İspanyollar ile yapılan savaşta katledilen İshak Reis'in 600 kadar askerinin toplu mezarlığı olarak değerlendiriliyor.

Oruç Reis'in Kitabesi

Oruç Reis'in Şerşel Kalesi'ndeki Kitabesi: *Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla. Efendimiz Muhammed'e ve aline salat olsun. Bu Şerşel Kalesi'ni 924 (1518) tarihinde, Allah'ın emrini yerine getiren, Allah yolunda cihat esen, Yakup Oğlu Oruç'un hilafeti zamanında, Kumandan Faris oğlu Mahmut ez-Zeki inşa etti.*

Oruç Reis Kitabesi

İshak Reis'in Mezarı

Kalat-ul Kıla köyünde İshak Reis'in mezarının bulunduğu türbe. Türbe Seyyidi Dahman adı verilen Müslümanlığı bölgeye getiren aziz bir âlimin türbesi. İshak Reis şehit olunca onun Na'sı Sidi Dahman'ın türbesine defnedilmiş. Türbenin içinde oldukça büyük bir sanduka var onun yanında ise bir küçük iki gülle var ki İshak Reisin mezarını yerini belli etmek için bu gülleleri kullanıyorlar.

İshak Reis, kendisiyle beraber şehit olan arkadaşlarıyla Kalatu'l-Kıla'da Seyyidî Dahman Türbesi'ne defnedildi.